

κατορθώση τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν (Ε΄)· ἀποδέχεται ταύτην τὴν προταγὴν, πληροφορούμενος ὅτι ἡ λογικὴ φύσις δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν ἄρνησιν τῆς τοῦ Λόγου προταγῆς. Καὶ πιστεύει μὲν ἀδιστακτικῶς, ὅτι Θεὸς ὁ πανάγαθος καὶ παντοδύναμος δημιουργὸς τῆς φύσεως, μόνος αὐτὸς δύναται νὰ καθυποτάξῃ τὴν φύσιν εἰς τοὺς ἠθικοὺς νόμους· βλέπει δὲ τελευταῖον καὶ τὸν ἑαυτὸν του νικώμενον ὑπὸ τῆς φύσεως, καὶ τελευταῖον τὴν ζωὴν ταύτην. Πῶς λοιπὸν θέλει κατορθωθῆν ἀπ' αὐτὸν τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον προστάζει ὁ Λόγος;

ΙΓ΄. Ἐν ἑκ τῶν δύο πάλιν ἀναγκάζεται νὰ συμπεράνῃ καὶ ἐνταῦθα ὁ ἄνθρωπος (Θ΄)· ἢ ὅτι πρέπει νὰ μὴ πιστεύῃ τὴν φωνὴν τοῦ Λόγου, ἢ νὰ πιστεύσῃ ἀδιστακτικῶς, ὅτι ἡ ψυχὴ του εἶναι ἀθάνατος· ἀλλὰ τὸ πρῶτον κἀνεὶς ἄνθρωπος δὲν τὸ κάμνει, ἐπειδὴ ἐκπίπτει εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητά του· ἄρα συμπεραίνει ἀδιστακτικῶς τὸ δεύτερον. Ἡ ψυχὴ λοιπὸν εἶναι ἀτελεύτητος καὶ αἰθίος, καὶ οὕτω θέλει ἀπολαβεῖν αἰθίως καὶ αἰωνίως τὸ ἄκρον καὶ ἀπόλυτον ἀγαθόν, ἔχουσα καὶ τὴν συνείδησιν ἑαυτῆς καὶ ὅλην τὴν τὴν προσωπότητα.

Σημείωσις. Καὶ ἡ πρότασις αὕτη εἶναι ἐπίσης ἀναγκαία, καθὼς καὶ ἡ Ἰπαρχεὶ Θεός (Ι΄, Σημ.), ἐπειδὴ καὶ αὕτη ἐκπηγαζει ἀπὸ τὸν Λόγον τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος τρέμει ν' ἀκούσῃ, ὅτι ἐξουθενόγεται, ἐπειδὴ ἀκούει πρῶγμα ἐναντίον τῆς φύσεώς του. Ὅσον καὶ ἂν διαφθαρθῇ τὰ ἦθη ὁ ἄνθρωπος, ποτὲ δὲν δύναται νὰ ἀποδεχθῇ τὴν θυποψυχίαν, εἰς καὶ φθάνῃ πολλὰ εἰς μόνην τὴν ἀμφιβολίαν, τίς οἶδε τὰ μετὰ ταῦτα; Διὰ τοῦτο παρατηροῦμεν πολλοὺς, ἐνῶ ἀποθνήσκουσιν, ὅτι δεικνύουσι μεγίστην δύναμιν τῆς ψυχῆς, μ' ἔλον ὅτι ἀπίκαμαν αἰσωματικαὶ δυνάμεις τῶν. Διὰ τοῦτο τελευταῖον μένον κτηνώδεις καὶ ἄλογοι ἄνθρωποι ἐμποροῦν νὰ ἐννοήσωσι καὶ νὰ ἐκφωνήσωσι, ψάγωμεν καὶ πείωμεν· αὐριο γὰρ ἀποθνήσκουμεν.

ΙΔ΄. Ἀλλὰ ποία τις θέλει εἶθαι ἢ μετὰ θάνατον κατὰ

στασίς μας; ἀνθρώπινος νοῦς δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ· διότι κείται ἐκτὸς τῶν ὀρίων τῶν δυνάμεών του· λαμβάνει ἄραγε ἢ ψυχὴ σῶμα λεπτότερον παρὰ τοῦτο; εἰς ποῖον μέρος τοῦ κόσμου μεθίσταται μετὰ θάνατον; ἀναγνωρίζει ἄραγε τοὺς ἀνθρώπους, μετὰ τῶν ὁποίων συνέζησε; τίνας σχέσεις ἀποκτᾷ μετ' αὐτῶν; ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἶναι ζητήματα ἀνεπίλυτα ὡς ἀκατάληπτα καὶ ἀκατανόητα. Ἡ ἠθικὴ πίστις ἐμμένει σταθερὰ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς· καὶ ὅλα ταῦτα ἀφίνει εἰς τὸν ὑψίστου δημιουργόν, ὅς τις παρήγαγε τὸν ἀνθρώπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸν ἐστόλισε μὲ τὸν Λόγον διὰ νὰ καταλαμβάνῃ τὰ κυριώτερα καὶ οὐσιωδέστερα, ὥστε ἐκεῖνος νὰ εἶναι τὸν αἰκονομήτη μετὰ θάνατον, κατὰ τοὺς ὀρθοίτους καὶ ἀνερμηνεύτους τρόπους, τοὺς ὁποίους ἐξεύρει μὲν αὐτὸς, ἀγνοοῦμεν δὲ ἡμεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ μελλούσης ζωῆς.

ΙΕ'.

Ἡ ὑπαρξίς τοῦ ὑψίστου ὄντος καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἀθανασία μᾶς ὀδηγοῦσιν ἀναγκαίως εἰς τὴν ἰδέαν κόσμου ἄλλου εἰς αἴσθησιν μὴ ὑποπίπτοντος. Ὁ κόσμος οὗτος πρέπει νὰ εἶναι διατεταγμένος ἀπὸ τὸ παντοδύναμον καὶ πανάγαθον ὄν εἰς τρόπον, ὥστε τὸ φυσικὸν ὑποτάσσεται εἰς τὸ ἠθικόν. Ἡ καὶ ἐδῶ εὐρίσκει ὁ ἀνθρώπος τὴν ἀπόλυτον τῶν ἐνεργειῶν του ἀρμενίαν, τὴν ὁποίαν ζητεῖ ὁ Λόγος (Ἱερ. ΚΖ'. Περὶ Δικ. 5'). Ἡ ἀπέλυ-

τες αὕτη ἄρμονία εἶναι ὁ τελευταῖος σκοπὸς, καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὀνομάζεται μακαριότης. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν αἰσθητὸν τοῦτον κόσμον δὲν τὴν εὕρισκε, θέλει τὴν εὕρειν ἐξ ἅπαντος εἰς κόσμον ἄλλον, ὅπου θέλει ζῆσειν ζωὴν αἰωνίαν, τὴν ὁποῖαν διακρίνουτες ἀπὸ τὴν παρούσαν τὴν πρόσκαιρον καὶ παρερχομένον, ὀνομάζομεν μέλλουσαν ζωὴν.

ΙΣ'. Πρὸς ταύτην τὴν μακαριότητα σπεύδει πᾶς ἄνθρωπος, μ' ὅλον ὅτι δὲν ἔχουσιν ὅλοι εὐκρινῆ ταύτης ἰδέαν. Τί ἄλλο εἶναι ἢ ἀνησυχία, τὴν ὁποῖαν δοκιμάζομεν εἰς ταύτην τὴν ζωὴν; τί ὁ ἀκόρεστος πόθος νὰ γείνωμεν ἀπ' ὅ,τι εἴμεθα εὐτυχέστεροι, τὸν ὁποῖον καμμία εὐτυχία τῆς παρούσης ζωῆς δὲν ἀναπαύει; τί ἢ ἀνεκκλήθητος ἐκείνη εὐφροσύνη, τὴν ὁποῖαν αἰσθανόμεθα ἐσωτερικῶς, ὅταν κάμωμεν ἐνάρετόν τινα πράξιν; Τὰ πρῶτα βέβαια σημαίνουν, ὅτι δὲν εἴμεθα προσδιορισμένοι, διὰ νὰ γείνωμεν ἐπὶ γῆς εὐτυχεῖς· τὸ δὲ τελευταῖον, ὅτι τέλος καὶ σκοπὸς, πρὸς τὸν ὁποῖον φερόμεθα, εἶναι ἡ μακαριότης, τὴν ὁποῖαν ἐπιτυγχάνομεν διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν πράξεως· καὶ οὕτως ἐπιλύεται ἐνταῦθα τὸ ἀλλαχοῦ (Μεταφυσ. Σ'.) ζητηθὲν, περὶ τοῦ Τίς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρξεως.

ΙΖ'. Ἄλλ' ἡ μακαριότης εἶναι ἐξ ἅπαντος συνέπεια καὶ ἀκολουθία τῆς ἐναρέτου διαγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου· τῆς δὲ κακῆς καὶ διεφθαρμένης ἡ Λόγος ἀπαιτεῖ νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ἀθλιότης καὶ κέλασις. Τὸ τέλειον καὶ ἀπόλυτον ἔν, ὁ ἀπειροτέλειος Θεὸς εἶναι σιμὰ τῶν ἄλλων ὑπερφυῶν ἰδιοτήτων του (ΙΑ'.) καὶ δίκαιος, μᾶλλον δὲ ἡ πηγὴ τῆς δικαιοσύνης. Εἰς τὴν μέλλουσαν λοιπὸν ζωὴν θέλει γείνειν ἐξ ἅπαντος κρίσις τῶν βεβιωμένων. Τὴν θείαν κρίσιν μᾶς βεβαιώνει ἡ καθημερινὴ πείρα, ὅπου βλέπομεν πολλάκις ἀειμώρητον τὴν κακίαν, καὶ

τὴν ἀρετὴν ἔχει μόνου ἀβράβευτον, ἀλλὰ καὶ ἀτιμαζομένην καὶ κατατρεχομένην.

ΙΘ'. Θέλει συγκροτηθῆν λαιπὸν κριτήριον ὑπερφυῖς, εἰς τὸ ὅποιον αὐτὸς ὁ Θεὸς θέλει κρίνειν καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, ἐπειδὴ αὐτὸς μόνος ἐξεύρει καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην καὶ κατ' ἔκτασιν καὶ κατ' ἐπίτασιν καὶ κατὰ τὰ ἐλατήρια, ἤγουν τὰς ἐσωτερικὰς ἀρχὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας παρήχθη πᾶσα μία (Ἠθικ. Ν'). Ἐμπροσθεν τοῦ κριτηρίου τούτου θέλουν ἀποδώσειν Λόγον τῶν πράξεών των καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ψωμοζῆται χωρὶς κἀμμίαν διαφορὰν ἢ ἐξαίρεσιν· καὶ οἱ μὲν ἀγαθοὶ καὶ ἐνάρετοι θέλουν λάβειν τὰ βραβεῖα τῶν ἔργων των· οἱ δὲ κακοὶ καὶ ἀχρεῖοι θέλουν τιμωρηθῆν διὰ τὸν κακόν των βίον, ἐπειδὴ δὲν ἤκουσαν τὴν φωνὴν τοῦ Λόγου, ὅς τις πάντοτε τοὺς ἐδίδασκε τὴν ἀρετὴν.

Σημείωσις. Ἀλλὰ ποῖαι εἶναι αἱ ἀμοιβαὶ τῶν ἀγαθῶν, καὶ ποῖαι αἱ ποιναὶ τῶν κακῶν, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ, ἐπειδὴ κεῖται καὶ τοῦτο ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς δυναμείας του. Αὐτὸς μόνος ὁ πάνσοφος καὶ πανάγαθος κριτὴς καὶ δικαιοτῆς τῶν ἀνθρώπων πράξεων ἐξεῖρει καὶ ἃ ἠτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, καὶ ἃ τοῖς μὴ θελήσασιν νὰ πράξωσι τὸ ἀγαθόν. Ἡμεῖς ὁὖν τότε θέλομεν ἰδεῖν καθεὶς τὴν κατάστασίν του, ὅταν ἔλθῃ ἡ μέλλουσα ἐκείνη ζωὴ· εἶθε μόνον νὰ σπράττωμεν ἀγαθὰ διὰ τὴν ἀποφύγωμεν τὰς δικαίας τιμωρίας!

Η Θ Ι Κ Η Σ Θ Ε Ο Λ Ο Γ Ι Α Σ,
Μ Ε Ρ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Ν.

Ε' φ η ρ μ ο σ μ έ ν η, Ἠ θ ι κ ῆ Θεολογία.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Α'.

Π ε ρ ῖ τ ῆ ς π α ρ ο ὕ σ η ς ζ ω ῆ ς.

Κ'.

Εἰς τὸ ἐφηρμοσμένον μέρος τῆς ἠθικῆς Θεολογίας θέλομεν προσοικειώσθαι τὰ πρειρημένα εἰς τὰ ἔργα τῆς παρούσης ζωῆς, εἰς τὴν ὅποιαν χρεωστοῦμεν νὰ ζῶμεν ὄχι μόνον δικαίως καὶ εὐαρέτως, ἀλλὰ καὶ εὐσεβῶς· θέλομεν δὲ ἐξετάσθαι μὲ συντομίαν τὰ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους καθήκοντα Ποίαν ἀλλοίωσιν λαμβάνουν ἀναφερόμενα εἰς τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα· καὶ Ποῖον θάρρος πρέπει νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν, καὶ Ποῖαν λατρείαν χρεωστοῦμεν νὰ ἀναπέμπωμεν εἰς τὸν ὑπέρτατον δημιουργὸν μας.

Κ.Α'. Ἡ παρούσα ζωὴ εἶναι προπαρασκευὴ διὰ τὴν μέλλουσαν· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ φυλάττωμεν εἰς αὐτὴν ὅσα καθήκοντα μᾶς ὑπαγορεύει ὁ Λόγος. Πρὸ πάντων χρεωστοῦμεν νὰ

ὁποίους εἶπαμεν εἰς τὴν Ἠθικὴν (Ἠθικ. ΡΔ', ΡΕ', ΡΖ'), ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι δῶρον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅς τις μᾶς τὴν ἔδωκεν, αὐτὸς μόνος ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ μᾶς τὴν ἐπάρῃ· διὰ δὲ τὰ δίκαια καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν τύπον ἀσμενέστερα πρέπει νὰ τὴν θυσιάζωμεν, ὅσον εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι μᾶς ἀναμένει ζωὴ ἄλλη αἰώνιος καὶ ἀτρελεύτητος (Π').

δεύτερον, νὰ φυλάττωμεν τὴν υἰγιάν μας, ἐπειδὴ ἀσθενεῖς ὄντες δὲν οὐνόμεθα νὰ ἐργασθῶμεν τὸ ἀγαθόν, καὶ οὕτως ἀμαρτάνομεν εἰς τὸν Θεόν, ὅς τις μᾶς ἔκαμε διὰ τοῦτον καὶ μόνον τὸ σκοπὸν (ΙΖ').

ΚΒ'. Πρέπει τρίτον νὰ καλλιεργῶμεν τὰς ψυχικὰς μας δυνάμεις ὅχι μόνον διότι μὲ τοῦτον τὸν τρόπον γινόμεθα ἐπιτηδειότεροι νὰ πράττωμεν τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ διότι ἀποκτῶμεν καθαρωτέραν ἰδέαν τοῦ ὑψίστου ὄντος, καὶ πρὸς αὐτὸ συμφωνοτέραν διὰ τῆς καλλιεργείας καὶ παιδείας. Παρεκτός τούτου, αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις μας εἶναι Θεοῦ δῶρον, τὸ ὅποιον μᾶς ἔχαρισε διὰ νὰ τὸ καλλιεργήσωμεν καὶ νὰ τὸ τελειοποιήσωμεν. Φαίνεται λοιπὸν, ὅτι καταφρονοῦμεν τὴν θεῖαν δωρεάν, ὅταν ἀμελήσωμεν τὴν παιδείαν.

ΚΓ'. Πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους χρεωστοῦμεν τὰ καθήκοντα, τὰ ὅποια εἶπαμεν εἰς τὴν Ἠθικὴν (Ἠθικ. ΡΜΑ'), ὅχι μόνον διότι ἔχουσι προσωπικὴν ἀξίαν, ἀλλὰ διότι εἴμεθα τοῦ αὐτοῦ δημιουργοῦ ἔργα, καὶ σπεύδομεν ὅλοι νὰ γείνωμεν τῆς αὐτῆς μακαριότητος μέτοχοι· ὅχι μόνον τοὺς φίλους μας, πρέπει νὰ ἀγαπῶμεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐχθρούς μας αὐτούς, καὶ νὰ τοὺς εὐεργετῶμεν, ὅσον δυνάμεθα· ἐκδίκησιν δὲ δὲν πρέπει νὰ ζητῶμεν ἀπὸ τινος, ἐπειδὴ καθεὶς ἔχει τὸν κριτὴν καὶ ἀναποδότην του (ΙΘ').

ΚΔ'. Εἰς γαμικὴν κοινωνίαν, εἴναι δυνατὸν ἐκ τῶν περιστάσεων, δύναται καθεὶς νὰ ἔμβῃ, ἐπειδὴ εἶναι θελημα

τοῦ ὑψίστου νὰ παλλαπλασιάζεται τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ νὰ συντηρῆται ἡ παρούσα ζωὴ, ἧτις εἶναι προπαρασκευὴ τῆς μελλούσης (Κ.Α.), ἕως οὗ θέλει αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων κύριος· οἱ σύζυγοι πρέπει νὰ ἀγαπῶνται καὶ νὰ τιμῶνται ὄχι μόνον διὰ τὰ πρὸς ἀλλήλους καθήκοντα, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐκτελοῦν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅς τις τοὺς ἠνώσεν εἰς ἓν πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Τὰ τέκνα τῶν πρέπει νὰ ἀνατρέφωσι καὶ νὰ παιδεύωσι καὶ διὰ τὰ πρὸς αὐτῶν πατρικὰ καθήκοντα, καὶ προσέτι διὰ νὰ τὰ ἀναδείξωσιν ἀνθρώπους εὐσεβεῖς καὶ θεαρέστους. Τὰ μεταξὺ κυρίων καὶ ὑπηρετῶν καθήκοντα πρέπει νὰ φυλάττωνται ὄχι μόνον κατὰ τοὺς νόμους τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ καθήκον τῆς θεοσεβείας, ἧτις ἀπαιτεῖ εὐκρινῆ καὶ ἐνθερμον ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους.

ΚΕ΄. Τὰ πρὸς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτείνονται πλείοτερον ἀπὸ τὰς θείας ἐντολάς· ἐπειδὴ πόλις εἶναι κοινὸν στάδιον, ὅπου ὅλοι ὁμοῦ οἱ πολῖται χρέος ἔχουσι νὰ ἐργάζωνται τὸ ἀγαθόν. Πρέπει λοιπὸν νὰ διατηρῆται ἡ κοινὴ αὕτη συνοικία, ὅτι κατ' ἄλλον τρόπον, ἐπειδὴ ἐλλείπουν τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀγαθοεργίας μας, καταργεῖται ἡ πράξις τοῦ ἀγαθοῦ. Χρεωστεῖ λοιπὸν ὁ θεοσεβὴς παλίτης εὐπειθειαν εἰς τοὺς νόμους, τιμὴν εἰς τοὺς ἡγεμόνας καὶ εἰς τοὺς ὑπουργοὺς τῶν, πληρωμὴν τῶν φύρων μετὰ πάσης προθυμίας βέβαιος ὡν, ὅτι μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκπληροῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅς τις θέλει ἐπίσης τὴν ὑπαρξίν τῶν πόλεων, καθὼς θέλει καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Εἰς ἓνα λόγον πᾶν ὅ,τι ἀαφέρεται εἰς εὐτυχίαν τῆς πόλεως, καὶ εἰς προκοπὴν καὶ φωτισμὸν τῶν πολιτῶν πρέπει νὰ τὸ ἐκτελεῖ ὡς ἔργον θεοφιλὲς καὶ θεάρεστον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ Θείας προνοίας.

Κς΄.

Ὁ δημιουργὸς τοῦ πάντος διατηρεῖ καὶ κυβερνᾷ τὸ δημιούργημα του κατὰ τὴν Θείαν του θέλησιν. Ἡ κυβέρνησις αὕτη ονομάζεται Θεία πρόνοια. "Ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, καὶ ὅσα εἰς ἡμᾶς φαίνονται εὐτελέστατα, εἶναι μέρη ἢ ὄροι τῆς τῶν ὄντων σειρᾶς· καὶ διὰ τοῦτο διατηροῦνται ἀπὸ τῆς Θείας προνοίας· ἀλλ' εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἀνθρώπου ὁ Θεὸς εἶναι νομοδότης καὶ κριτὴς, καὶ βραβευτὴς μὲν τῆς ἀρετῆς τιμωρητὴς δὲ τῆς κακίας.

Κζ΄. Τὰ κακὰ τοῦ κόσμου ἢ εἶναι φυσικὰ, οἷον ἀσθένειαι, πυρκαϊαί, πείνα κτλ. ἢ ἠθικὰ, διὰ τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι κάμνουν ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους δυστυχεῖς, οἷον, ἀπάται, φόνοι κτλ. Πολλὰ ἐκ τῶν πρώτων δύναται ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ Λόγου ν' ἀποφύγη· πολλὰ δὲ τοῦ εἶναι ἀναπόφευκτα διὰ τὴν φθαρτὴν καὶ περιορισμένην φύσιν του. "Ὅλα δὲ τὰ ἠθικὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν παράβασιν τῶν ἠθικῶν νόμων. Θέλομεν ἰδεῖν ὅμως, ὅτι εἰς ὅλα δὲν ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ νὰ εὐεργετῇ τὸν ἄνθρωπον ἡ Θεία προμήθεια.

Κη΄. α'. Διὰ δυστυχιῶν καὶ ταλαιπωριῶν γίνονται συχνάκις οἱ ἄνθρωποι σοφώτεροι καὶ ἀγαθώτεροι παρ' ὅ,τι ἦσαν ἀρχήτερα· ὁ Λόγος των γίνεται ἐνεργητικώτερος, ὁ ἠθικός των χαρακτήρ εὐγενέστερος· καὶ λαμβάνουσιν ἀφορμὴν νὰ ἐκτελέσωσι παραμελημένα των τινὰ καθήκοντα. Μεταχειρίζεται

λοιπὸν ὁ Θεὸς κᾶποτε τὴν δυστυχίαν διορθωτικὸν μέσον καὶ σωφρονιστικὸν τῶν ἀνθρώπων.

β'. Μία δυστυχία μᾶς κάμνει νὰ χαίρωμεν πλείον τὴν ἀλλήκουθόν της ἀντίθετον εὐτυχίαν· ἢ ἀρρώστια τὴν ὑγείαν· ἢ πείρα τὴν εὐθηνίαν· ὁ πόλεμος τὴν εἰρήνην.

γ'. Εἶναι πολὺ πλείοτέρα χαρὰ καὶ ἀρετὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους παρ' ὅσον νομίζουσι τινές. Ἡ Γῆ μᾶς δὲν εἶναι κοιλὰς τοῦ κλαυθμῶνος· ἢ δυστυχία καὶ ἢ κακία μᾶς εἶναι ἐπαισθητότερα, καθὼς σπανιώτερα, καὶ τρόπον τινὰ ἐξαιρέσεις ἀπὸ τοῦ γενικοῦ κανόνος. Πόσα ἀγαθὰ δὲν ἀπολαίωμεν καθημερινῶς! ἀλλ' ἢ συνήθεια μᾶς τὰ κατέστησεν ἀνεπαίσθητα.

δ'. Τὰ ἠθικὰ κακὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίαν. Αἱ ἁμαρτίαι τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μικρότερον κακὸν παρὰ εἴαν ὁ ἄνθρωπος ἠναγκάζετο νὰ κάμνῃ τὰς πράξεις του ὡς ἑτεροκίνητος μηχανή.

ε'. Τὸ γενικὸν σχέδιον τοῦ Θεοῦ δὲν ἐμποδίζεται, εἴαν ἄνθρωποι τινές πράττωσι τὸ κακόν. Ὅλας τὰς πράξεις καὶ τὰ τούτων ἀποτελέσματα προεῖδεν ἀπ' αἰῶνος, καὶ τὰς διατάσσει μὲ τὴν σοφίαν καὶ παντοδυναμίαν του πρὸς τὸ ἀγαθόν.

ς'. Εἰς τὰ μικρὸν διάστημα τῆς ζωῆς μας βλέπομεν μικρὸν μέρος τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, καὶ ὄχι τὸ ὅλον· εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν θέλομεν πληροφορηθῆν πολλά, τὰ ὅποια ἐδῶ μᾶς φαίνονται παράξενα. Αἱ δυστυχίαι, τὰς ὁποίας πάσχουσιν ἐδῶ οἱ ἐνάρετοι μέρος μὲν εἶναι ποινὰ τῶν ἁμαρτιῶν των· οὐδεὶς γὰρ ἀναμάρτητος· μέρος δὲ θέλουν ἀνταμειψθεῖν εἰς αὐτοὺς μὲ ἀθάνατα ἀγαθὰ διὰ τὴν ὑπομοιήν των. Αἱ δὲ εὐτυχίαι τῶν κακῶν μέρος μὲν εἶναι ἀμοιβαίων· διότι καὶ οἱ κάκιστοι ἄνθρωπος κάμνουν καὶ κᾶποιον ἀγαθόν· μέρος δὲ θέλουν ἀνταμειψθῆν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν μὲ τὰ ἀτελεύτητα θεινὰ, κατὰ τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην.

ΚΘ'. Ταῦτα διειδυμούμενοι πάντοτε εἰς τὰς πράξεις μας πρέπει μὲν νὰ μὴ παραβλέπωμεν κανένα νόμον τοῦ οὐδικαίου, καὶ τῆς Ἱερατικῆς, πρέπει δὲ νὰ ἔχωμεν καὶ ἀδίστακτον πεποιθήσιν εἰς τὴν θεῖαν πρόνοιαν· καὶ τὰ δεινὰ τοῦ κόσμου νὰ ὑποφέρωμεν, εἰάν δὲν εἶναι ἀποτελέσματα τῆς ἀνοησίας καὶ κακίας μας· καὶ τὰς εὐτυχίας νὰ οἰκονομῶμεν εἰς ἔργα φιλάνθρωπα καὶ θεάρεστα. Καὶ εἰς ἓνα λόγον νὰ νομίζωμεν τὴν μὲν δυστυχίαν χαλινῶν εἰς τὰ κακὰ, τὴν δὲ εὐτυχίαν κέντρον καὶ μύωπα' εἰς τὰ ἀγαθὰ· καὶ οὕτω νὰ τὰ ἐκλαμβάνωμεν καὶ τὰ δύο ὄργανα ἰσῶν, τὰ ὑποῖα μεταχειρίζεται ἡ θεῖα πρόνοια διὰ τὴν σωτηρίαν μας.

ΚΕΦΑΛΛΙΟΝ Γ'.

Περὶ Δατρείας Θεοῦ.

Δ'.

Τὸ ὑπέρτατον Ὄν, τὸ δημιουργικὸν καὶ συνεκτικὸν καὶ προνοητικὸν τῶν ἀπάντων, τὸ τὴν μὲν ἀρετὴν βραβεῦον, καλᾶζον δὲ τὴν κακίαν, χρεωστεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ τιμᾷ καὶ νὰ πέβεται. Ἡ τιμὴ αὕτη, ἣτις πρέπει νὰ εἶναι ἀσυγκρίτως ὑπερτέρα παρὰ πᾶσαν τιμὴν ἀποδιδομένην εἰς πεπερασμένα ὄντα, ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἡ ἔνδειξις τῆς εὐγνωμοσύνης του λογαριάζεται εἰς αὐτὸν ὡς ἀξιομισθία· διότι ποία τιμὴ θέλει προστεθῆν ἀπὸ μᾶς τοῖς οὐδαμνοῦς εἰς τὸν ἄπειρον πλουτοῦ τῆς ἀγιότητος;

ΛΔ'. Καὶ ὅμως χρέος ἀπαραίτητον παντὸς ἀνθρώπου εἶ-

Δ'.

ναι να δεικνύη σέβας και εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν ἄπειρον ἐργετην του. Ἡ ἐνδειξις τῆς εὐγνωμοσύνης του γίνεται οἷτις διὰ πράξεων, και διὰ λόγων· και τὰ δύο δὲ ὁμοῦ λαμβανόμενα ὀνομάζονται Λατρεία τοῦ Θεοῦ.

ΛΒ'. Λατρεία τοῦ Θεοῦ ἔμπρακτος εἶναι ἡ ἀγαπῶμεν τὰς ἐντολάς, τὰς ὁποίας μᾶς ὑπαγορεύει ὁ Λόγος, ἡγοῦν να φυλάττωμεν τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, και τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους, και τὰ πρὸς τὴν κοινωνίαν καθήκοντα· διότι μὲ τὸν τρόπον τοῦτον τιμῶμεν τὸν νόμον τοῦ Λόγου, και ἐπομένως αὐτὸν τὸν δογῆρα τοῦ Λόγου Θεοῦ.

ΛΓ'. Λατρεία τοῦ Θεοῦ διὰ λόγων εἶναι τὸ να ὑμνῶμεν τὸ πανάγιον ὄνομά του, και να ζητῶμεν παρ' αὐτοῦ τὴν χάριν εἰς τὸ να ἐνδυναμονώμεθα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀρετῆς· γίνεται δὲ τοῦτο ἢ κατ' ἰδίαν ἢ κοινῶς· και κατὰ τοὺς δύο τρόπους ὀνομάζεται προσευχή.

ΛΔ'. Κατ' ἰδίαν προσευχόμεθα, ὅταν κλείοντες τὸ ταμιεῖον μας ἀνυψῶμεν τὸν νοῦν μας εἰς τὸν Θεόν, και ὑμνολογοῦντες τὸ πανάγιον ὄνομά του, τὸν παρακαλοῦμεν να μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὸ ἀγαθὸν κατ' ὅποιον τρόπον γνωρίζει σωτηριωδέστερον ἢ θεία του πρόνοια.

ΛΕ'. Ἡ κοινὴ προσευχὴ γίνεται εἰς τόπον χωριστὸν, ἔπου συναζόμεθα ὅλοι διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἡ κοινὴ αὕτη συνάθροις ὀνομάζεται ἐκκλησία, ἣτις εἶναι ἕνα κοινωνία παριστάουσα συμβολικῶς τὴν μέλλουσαν βασιλείαν του Θεοῦ. Αὕτη ἔχει ἠθικὸν πρόσωπον τὸ ἱερατεῖον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀρχηγὸς ὀνομάζεται ἱεράρχης· ἔργον δὲ αὐτοῦ εἶναι ἡ λειτουργία τοῦ ὑψίστου, και ἡ διδασκαλία. Ὅταν λοιπὸν ἐκκλησιαζώμεθα εἰς τὸν κοινὸν τοῦτον τόπον, και οἱ ἱεροὶ ἄνδρες προσφέρωσι τὴν λειτουργίαν εἰς τὸ ὑψίστον ὧν, χρεὶς ἔχομεν να

ὑψώνωμεν ὅλοι τὸν νοῦν μας εἰς τὸν Θεόν, καὶ νὰ γινώμεθα ὅλοι ἓν, μία ψυχὴ, μία καρδία, χεῖλος ἓν, δοξολογούντες τὸν πανάγαθον ἡμῶν δημιουργόν, καὶ ζητοῦντες ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἄπειρον ἔλεός του διὰ νὰ θυνάμεθα νὰ ἐκτελῶμεν ὁμοφύως τὸ ἀγαθόν. "Όταν δὲ ὁ ἱερός διδάσκαλος μᾶς διδάσκη τὰ τῆς ἠθικῆς παραγγέλματα, χρεωστοῦμεν νὰ τὸν ἀκούωμεν ὡς ἐξηγητὴν τοῦ Θείου θελήματος, καὶ νὰ καταναυτιώμεθα εἰς τὴν ἀγάπην τῆς ἀρετῆς.

ΛΖ'. Τοὺς ἱεράρχας καὶ ἱερεῖς, ὡς λειτουργοὺς καὶ ὑπηρέτας τοῦ ὑψίστου, τοὺς καταφρονήσαντες τὸν κόσμον καὶ τὰ τοῦ κόσμου, καὶ ἐκδοθέντας εἰς μόνην τὴν Θεῖαν ὑπουργίαν χρεωστοῦμεν νὰ τιμῶμεν καὶ νὰ σεβώμεθα ὄχι μόνου ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἡμῶν ἐξωτερικὴν συμπεριφορὰν καὶ συναναστροφὴν· καὶ καθὼς αὐτοὶ μᾶς γίνονται μετὰς ἀγαθῶν των πράξεις παράδειγμα ἀρετῆς, καὶ κατηχηταὶ τοῦ Θείου λόγου· οὕτω καὶ ἡμεῖς χρεωστοῦμεν νὰ τοὺς προσφέρωμεν πᾶσαν ἄνεσιν, καὶ συνδρομὴν εἰς τὸ νὰ ζῶσιν ἀστενοχιορήτως.

ΛΗ'. "Όλα τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας πρέπει νὰ ἀγαπῶμεν ὡς ἡμᾶς αὐτοὺς, ὡς ἀδελφοὺς, καὶ ὡς τέκνα τοῦ αὐτοῦ οὐρανίου πατρὸς καὶ τῆς αὐτῆς μητρὸς, ἁγίας ἐκκλησίας· νὰ μὴ καταφρονῶμεν δὲ κανένα ἀπὸ τοὺς ἐκτὸς τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἱμερότητας. Πᾶσαν μας πράξιν ν' ἀρχίμεθα ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ τελειώνωμεν εἰς τὸν Θεόν. Ἡ ἐκτέλεσις τούτων ἀπάντων (Λ'—ΛΗ'.) ἐνομάζεται Θεοσεβεία, ἣτις εἶναι ἡ πρωτίστη καὶ μεγίστη τιμὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Σημείωσις. Ἰκανὰ εἶναι τὰ ἐλάχιστα ταῦτα νὰ δείξωσι Πῶς ὁ ἄνθρωπος συλλογιζόμενος μετὰ τοὺς ἠθικοὺς κανόνας εὑρίσκει τὴν ὑπαρξίν του τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς του, καὶ ἐπομένως τὰ τῆς Θεοσεβείας καθήκοντά του. Τὰ τελευταῖα μᾶς εἰδύαξε

καὶ μᾶς διδάσκει καθ' ἑκάστην ἡ ἀγιωτάτη ἡμῶν πίστις, ὅπου βλέπομεν εἰκονίστατα τὸν χαρακτῆρα τῆς χριστιανωσύνης, ὅτι εἶναι ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη. « Ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται » εἶπε τὸ ἄτομα τῆς ἀληθείας· καὶ (προὔποτιθεμένης τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης) « Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, εἰ ἂν ἀγάπην ἔχητε εἰς ἀλλήλους. »

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΟΥ